

Stanisław Kozdrowski

Akademia Pomorska

Słupsk

kadry@agopol.eu

METODY I ZAKRES GROMADZENIA DANYCH DO STATYSTYKI POLICYJNEJ W II RZECZYPOSPOLITEJ (1919–1934)

METHODS AND SCOPE OF THE DATA COLLECTION TO POLICE STATISTICS IN THE SECOND POLISH REPUBLIC (1919–1934)

Zarys treści: W Polsce międzywojennej główny ciężar walki z przestępczością spoczywał na barkach policji kryminalnej, która stanowiła jeden z pionów służbowych w strukturze Policji Państwowej, wyspecjalizowany do wykrywania i zwalczania przestępstw. Własną statystykę kryminalną w PP zaczęto tworzyć już w 1919 r., a następnie rozwijać w kolejnych koncepcjach. Autor niniejszego artykułu podjął próbę dokonania ogólnej charakterystyki systemów statystyki policyjnej, które funkcjonowały w latach: 1919–1934. Opisuje genezę tworzenia statystyki policyjnej dotyczącej przestępczości, strukturę i dynamikę ujawnionych przestępstw (i wykroczeń) w badanym okresie oraz metody gromadzenia danych statystycznych i zasady działania rozwiniętego systemu z 1922 r., w którym rejestrowano przestępstwa i inne zdarzenia przez 13 lat.

Słowa kluczowe: Policja Państwowa, policja kryminalna, przestępczość, statystyka policyjna, arkusz statystyczny

Keywords: National Police, criminal police, crime, police statistics, the statistical sheet

Wprowadzenie

Jednym z najważniejszych zadań każdego państwa, realizowanych przez jego aparat władzy i administracji, jest zapewnienie ładu i porządku publicznego oraz bezpieczeństwa poszczególnym obywatelom. Podstawową organizacją, stworzoną w celu „utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego”, była w okresie mię-

dzywojennym Policja Państwowa, powołana do życia ustawą sejmową z dnia 24 lipca 1919 r.¹

Odrębną strukturą, utworzoną w tym samym celu co Policja Państwowa, był korpus Policji Województwa Śląskiego, który funkcjonował w ramach autonomii tego województwa. Podstawą prawną tejże autonomii była Ustawa Konstytucyjna Sejmu RP z dnia 15 lipca 1920 r., która zatwierdziła Statut Organiczny Województwa Śląskiego². Na podstawie art. 4 Ustawy Konstytucyjnej zostało wydane Rozporządzenie Wojewody Śląskiego z dnia 17 czerwca 1922 r. o organizacji korpusu Policji Województwa Śląskiego. W art. 1 tego aktu czytamy, że „Policja Województwa Śląskiego jest organizacją służby bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego”. W dalszych rozważaniach skupimy się na funkcjonowaniu korpusu Policji Państwowej, ponieważ korpus Policji Śląskiej był utworzony i szkolony na wzór PP³.

Szef resortu spraw wewnętrznych, działając na podstawie art. 5, 7 i 9 Ustawy o PP, wydał przepisy wykonawcze o utworzeniu służby śledczej. Paragraf 2 tych przepisów stanowi, że „Zadania urzędów policyjno-śledczych polegają na zapobieganiu i ujawnianiu przestępstw”⁴. Zatem zwalczaniem przestępczości zajmowała się głównie policja kryminalna, funkcjonująca przy każdej Komendzie Okręgowej Policji Państwowej w formie Urzędu Policyjno-Śledczego. W okręgach policyjnych zorganizowano ekspozytury tego urzędu, odpowiedniej kategorii, zależnej od lokalnych warunków przestępczości. Były to ekspozytury:

- I rzędu, które liczyły nie mniej niż 50 funkcjonariuszy;
- II rzędu, liczące od 25 do 50 funkcjonariuszy;
- III rzędu, składające się z 10 do 25 funkcjonariuszy;
- IV rzędu, które zatrudniały od 3 do 10 funkcjonariuszy (§ 3 zarządzenia).

W ciągu 20 lat istnienia II RP *służba śledcza* (nazywana też *policją kryminalną*), ulegała wielokrotnym przekształceniom organizacyjnym⁵.

Dążąc do poprawy efektywności walki z przestępczością kryminalną, władze policyjne obciążały obowiązkiem działania w tym kierunku także tzw. policję mundurową. Była to koncepcja „uśledczania” policji. Programy stałych szkół policyjnych i kursów specjalistycznych zawierały odpowiednie przedmioty traktujące o taktyce i technice wykrywania przestępstw. Na przykład w największej szkole policyjnej, ulokowanej w Mostach Wielkich, realizowano m.in. takie przedmioty, jak: *Służba śledcza, Medycyna kryminalna, Zastosowanie psów w służbie zapobiegawczej w Policji Państwowej, Psy w służbie śledczej, Stowarzyszenia polityczne*⁶.

¹ „Dziennik Praw Państwa Polskiego” 1919, nr 61, poz. 363 oraz liczne rozporządzenia wykonawcze. Od 1928 r. podstawą prawną działania PP było Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 6 marca 1928 roku o Policji Państwowej (Dz.U. RP 1928, nr 82, poz. 643).

² „Dziennik Ustaw Śląskich” 1923, nr 13.

³ O Policji Województwa Śląskiego, zob.: A. Misiuk, *Przyczynek do dziejów Policji Województwa Śląskiego w latach 1922–1926*, „Zeszyty Naukowe WSO” 1988, nr 3(62).

⁴ „Monitor Polski” 1919, nr 235, [w:] *Prawo Policji Państwowej w II Rzeczypospolitej 1915–1945. Wybór źródeł*, wybór P.K. Marszałek, Toruń 2009, s. 723.

⁵ Szerzej na ten temat zob.: S. Kozdrowski, *Wyszkolenie policyjne w II Rzeczypospolitej*, Kraków 2006, s. 461–486.

⁶ Tamże, s. 630–634.

Proces „uśledzenia” policji rozpoczął się od 1928 r. Od tego czasu zaczęto równorzędnie traktować wszystkie pionierzy Policji Państwowej, a co za tym idzie włączyć policję mundurową do wykonywania czynności z zakresu służby śledczej oraz politycznej. Kadra policji kryminalnej bardzo często była delegowana na stanowiska komendantów posterunku i kierowników komisariatów, natomiast policjantów służb mundurowych delegowano na śledcze kursy szkoleniowe⁷.

W rozważaniach teoretycznych o tworzeniu statystyki policyjnej w owym czasie napotykamy na wiele poważnych trudności. Przede wszystkim nie ma zbyt wielu opracowań tego tematu. Można tutaj wskazać na kilka publikacji Leona Radzinowicza⁸, natomiast ze współczesnych opracowań dotyczących m.in. funkcjonowania PP w II Rzeczypospolitej w aspekcie zwalczania przestępczości oraz statystyki kryminalnej warto wymienić książkę Jacka Dworzeckiego⁹.

Zachowały się też źródła archiwalne w postaci *Zbioru Zarządzeń Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z lat 1918–1930*, wydanego nakładem „Gazety Administracji i Policji Państwowej” (Warszawa 1930), a w Archiwum Akt Nowych w Warszawie Zbiór rozkazów Komendanta Głównego Policji Państwowej II Rzeczypospolitej (z lat: 1922–1939, t. I–V). Ponadto dostępne są tomy „Małych Roczników Statystycznych GUS” z lat: 1930, 1931, 1933, 1935, 1937, 1938 i 1939. Można dodać, że istnieją także w zbiorach archiwalnych Arkusze statystyczne Komendy Głównej Policji Państwowej z oryginalnymi zestawieniami liczbowymi o przestępstwach i wyrokach z lat: 1921, 1922, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938 oraz miesięczne zestawienie za okres od stycznia do lipca 1939 r. Na szczególną uwagę zasługują Arkusze statystyczne PP z 1919 r. oraz dane policyjne za okres od 1 stycznia do 1 lutego 1920 r. Wskazane źródła archiwalne wykorzystał Zbigniew Piotrowski w swojej pracy magisterskiej¹⁰.

Należy przyjąć, że głównym czynnikiem kryminogennym w pierwszych latach istnienia II Rzeczypospolitej były skutki materialne i moralne I wojny światowej. Zaliczyć tutaj można: wycofanie przed nadejściem frontu milionów osób do Rosji, ogromne zniszczenia i grabieże dóbr materialnych dokonywane głównie przez wojska zaborczych armii; degradację rolnictwa i gwałtowny spadek produkcji przemysłowej. Z tych względów czynniki materialne w sposób bezpośredni bardzo silnie wpłynęły na wzrost przestępczości, zwłaszcza kradzieży i bandytyzmu. Ponadto odrodzona Polska musiała przetrwać silny wstrząs związany z wybuchem wojny sowiecko-polskiej w 1920 r.

⁷ K. Halicki, *Policja polityczna w województwie pomorskim w latach 1920–1939*, Łódź 2015, s. 32.

⁸ L. Radzinowicz, *Przestępczość w Polsce w latach 1924–1933. Na podstawie policyjnej statystyki kryminalnej*, Warszawa 1935; tenże, *Przestępczość w 1934 r.*, „Głos Sądownictwa” 1935, nr 7–8; tenże, *Wpływ warunków ekonomicznych na przestępczość w Polsce w latach 1928–1934*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1969, t. XXI, z. 2.

⁹ J. Dworzecki, *Policja w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2011, s. 34–61.

¹⁰ Z. Piotrowski wnikliwie badał policyjne statystyki przestępczości z okresu istnienia II Rzeczypospolitej. Sprawozdanie z tych badań zamieścił w niepublikowanej pracy magisterskiej pt.: *Przestępczość w II Rzeczypospolitej w świetle statystyki policyjnej*, obronionej w Akademii Spraw Wewnętrznych w Warszawie w 1986 r.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że dopiero pod koniec lat dwudziestych i w latach trzydziestych Polska osiągnęła ogólny poziom produkcji materialnej z 1913 r. Jak pisali Zbigniew Landau i Jerzy Tomaszewski, w całym okresie istnienia II Rzeczypospolitej 8 lat przypadało na kryzysy (1924–1925 i 1930–1935). Przez pozostałe 13 lat koniunktura gospodarcza była w zasadzie dobra. Z tego jednak należy jeszcze odliczyć lata 1918–1920, które stanowiły nie tylko okres początków odbudowy kraju, ale i nowych poważnych zniszczeń spowodowanych działaniami wojennymi¹¹. W sumie więc dokładnie połowa okresu międzywojennego przypadła na lata istotnych trudności gospodarczych.

To wszystko przekładało się negatywnie nie tylko na wzrost przestępczości w kraju, ale także na kondycję sił policyjnych w latach 1919–1934 i późniejszych. Czynnikiem kryminogennym były również manifestacje uliczne i masowe strajki chłopskie i robotnicze (1936–1937).

Źródła wskazują, że korpus policyjny od samego początku był nieźle zorganizowany do walki z przestępczością – już w 1919 r. przygotowywano się do opracowania własnej statystyki kryminalnej¹². Celem niniejszego szkicu jest próba przedstawienia wybranych elementów policyjnego systemu statystyki kryminalnej, który funkcjonował w latach 1919–1934. Ten okres przyjęto za cezurę czasową z tego względu, że szczupłe ramy zaplanowanej publikacji nie pozwalają na opis systemu statystyki policyjnej w latach 1935–1939.

Geneza systemu

W zasobach archiwalnych zachowały się wykazy statystyczne przestępczości z sześciu okręgów (z m.st. Warszawy oraz okręgów: warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego i białostockiego). Wykazy obejmowały rok 1919 oraz tylko styczeń 1920 r. Nie zdołano ustalić, kto zainicjował prowadzenie takich statystyk.

Wykazy statystyczne z tego okresu obejmowały 108 kolumn. W kolumnach od 1 do 72 zamieszczano zbiorcze dane o tzw. przestępstwach właściwych, wykroczeniach i niektórych innych zdarzeniach (np. samobójstwach, zaginięciach osób) z wymienionych wyżej okręgów. W pozostałych kolumnach omawianych wykazów zamieszczono informacje o stanie uzbrojenia policji, liczbie osób aresztowanych, dane ilościowe o niektórych formach pracy PP (np. o inwigilacjach osób czy o przepływie korespondencji biurowej)¹³.

Podstawą sporządzenia zbiorczego wykazu statystycznego były jednostkowe raporty pisemne przygotowane przez funkcjonariuszy urzędów śledczych i komisariatów. Przykładowo arkusz statystyczny m.st. Warszawy obejmował dane Urzędu Śledczego i 26 komisariatów, a okręgu warszawskiego zawierał dane z dwóch urzędów

¹¹ Z. Landau, J. Tomaszewski, *Trudna niepodległość. Rozważania o gospodarce Polski 1918–1939*, Warszawa 1978, s. 61.

¹² W październiku 1919 r. wydrukowano 1000 arkuszy statystycznych, na których w styczniu 1920 r. zarejestrowano pierwsze dane liczbowe o przestępczości, zob.: Z. Piotrowski, *Przestępczość w II Rzeczypospolitej...*, s. 44.

¹³ Tamże, Aneks nr 1, s. 173–178.

dów śledczych (UŚ Komendy PP okręgu warszawskiego i UŚ KM PP we Włocławku¹⁴) oraz z 24 jednostek powiatowych¹⁵.

Z. Piotrowski opracował treść tabeli 1 na podstawie zsumowania pozycji od 1 do 71 arkuszy statystycznych ze stycznia 1920 r., które zachowały się w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Nie rozgraniczał przestępstw od wykroczeń, bo nie było jednoznacznych kryteriów. Nie widział też potrzeby takiego rozgraniczenia, zakładając, że informacje z tego zestawienia „do porównań z przestępczością w innych okresach nie nadają się”¹⁶.

Tabela 1

Statystyka PP za styczeń 1920 r. (z 6 okręgów)

Table 1

PP statistics for January 1920 (from 6 districts)

Okręgi	Przestępstwa i wykroczenia	Różne	Razem	Samobójstwo, zagrożenie osób	Ogółem
I – m. st. Warszawy	3803	728	4531	36	4567
II – warszawski	1731	670	2401	7	2408
III – łódzki	2982	1723	4705	16	4721
IV – kielecki	1300	377	1677	10	1687
V – lubelski	1580	322	1902	7	1909
VI – białostocki	709	288	997	3	1000
Razem:	12 105	4 108	16 213	79	16 292

Źródło: Z. Piotrowski, *Przestępczość w II Rzeczypospolitej...*, s. 47.

Można przyjąć, że rejestry tego rodzaju miał dwa cele, a raczej dwa różne aspekty tego samego problemu. Z jednej strony wyraźnie dążono do zapewnienia dopływu pełnych danych o liczbie, strukturze i dynamice przestępstw oraz wykroczeń, realizując w ten sposób kryminologiczny aspekt statystyki policyjnej. Z drugiej strony zaś kierowano się celami kryminalistycznymi, zamierzając uzyskać dane, które charakteryzowały przestępczość z punktu widzenia miejsca dokonania czynu i równocześnie żądano od jednostek policji informacji o sposobie popełnienia przestępstwa, czyli określenia *modus operandi* sprawcy¹⁷. Miało to istotne znaczenie praktyczne dla trafnego typowania sprawcy przestępstwa w sytuacjach istnienia tzw. przestępców zawodowych, którzy kształtowali swoje umiejętności przestępcze w jednym kierunku, co wyrażało się w powtarzalności sposobu popełniania czynów.

¹⁴ KM PP we Włocławku do 1938 r. znajdowała się w strukturze VI Okręgu – warszawskiego, a od tego roku ulokowano ją w strukturach XII Okręgu – pomorskiego.

¹⁵ Z. Piotrowski, *Przestępczość w II Rzeczypospolitej...*, s. 45.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ *Modus operandi* (z łac.) – sposób działania, w tym przypadku sposób popełnienia przestępstwa. Zob.: B.M. Szawer i A.J. Winberg, *Kryminalistyka*, Warszawa 1949, s. 32.

Jednostki wykonawcze były obowiązane zamieszczać takie informacje w codziennych raportach. Obowiązek ten zniesiono na mocy Rozkazu nr 150 Komendanta Głównego PP z dnia 24.01.1922 r., w którym m.in. napisano, że „Przedkładanie codziennych raportów zwyczajnych pisanych znosi się”¹⁸.

Rejestry tego rodzaju w jakiś sposób przybliżały wiedzę o doświadczeniach i nawykach przestępców, ale to było możliwe jedynie pod warunkiem, że w *modus operandi* odnotowuje się trwale, indywidualne i powtarzalne cechy postępowania przestępcy, który „dopracował się” własnej techniki i taktyki dokonywania czynów, swoistej specjalizacji (np. taką mieli tzw. kasiarze, doliniarze, kieszonkowcy, oszuści)¹⁹. W 1921 r. nastąpił dalszy rozwój metod sporządzania danych o przestępczości dla potrzeb policyjnej statystyki. W tymże roku przygotowywano już zestawy miesięczne ze wszystkich 16 okręgów policyjnych. Na ich podstawie Komenda Główna PP zestawiała arkusze zbiorcze o przestępczości na terenie całej Rzeczypospolitej, jednakże zakres rejestrowanych wówczas danych uległ znacznemu zawężeniu. Zrezygnowano mianowicie z umieszczania w wykazach statystycznych informacji ilościowej o pracy PP, o stanie jej uzbrojenia, wyposażenia w przybory daktyloskopijne, aparaty fotograficzne itp.; zaniechano umieszczania danych o liczbie spraw przekazanych do postępowania sądowego. Nie zaszły większe zmiany dotyczące systemu rejestrowanych zdarzeń przestępczych w układzie wewnętrznym kolumny arkusza statystycznego.

W tabeli 2 ukazano zestawienie liczby przestępstw w Polsce w 1921 r. opracowane na podstawie zmodyfikowanych arkuszy policyjnej statystyki.

Tabela 2

Statystyka PP o przestępczości w Polsce w 1921 r.

Table 2

PP statistics about crime in Poland in 1921

Kwartał 1921 r.	Przestępstwa i wykroczenia	Zaginięcia	Samobójstwa	Ogółem
I	59 709	109	238	60 056
II	74 641	279	398	75 318
III	90 016	278	411	90 705
IV	94 961	253	346	95 560
Razem:	319 327	919	1393	321 639

Źródło: Z. Piotrowski, *Przestępczość w II Rzeczypospolitej...*, s. 53.

Po 1921 r. Policja Państwowa zrezygnowała ze stosowania omawianego arkusza, w którym nie rozdzielono przestępstw od wykroczeń. Szacunkowo w podanej liczbie mieści się ponad 200 tys. przestępstw i ponad 100 tys. wykroczeń. Są to stosun-

¹⁸ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Zespół MSW, Zbiór rozkazów KG PP, t. 1, poz. 150.

¹⁹ L. Radzinowicz, *Przestępczość w Polsce w latach 1924–1933...*, s. 70.

kowo niskie wskaźniki liczby ujawnionych przestępstw i wykroczeń, bo w następnym roku odnotowano już ok. 320 tys. przestępstw i prawie 540 tys. wykroczeń, a kolejnym roku liczby te wzrosły do poziomu ok. 437 tys. przestępstw i ok. 1097 tys. wykroczeń²⁰.

W 1922 r. przystąpiono do wprowadzania bardziej rozwiniętego systemu policyjnej statystyki przestępczości.

Statystyka kryminalna Policji Państwowej w latach 1922–1934

W dniu 24 stycznia 1922 r. Komendant Główny Policji Państwowej wydał wspomniany wyżej Rozkaz nr 150, którym (w punkcie V) został uregulowany nowy system statystyczny wg nowych arkuszy sprawozdawczych dotyczących stanu przestępczości.

Analiza tego rozkazu w kontekście doboru i układu nazw kolumn statystycznych oraz danych liczbowych z lat 1922–1934 uzasadnia podjęcie próby dokonania ogólnej charakterystyki istotnych cech omawianego systemu. Wyniki analizy pozwalają na streszczenie wniosków w następujących punktach:

- **Po pierwsze** – można uznać za dominującą zaletę nowego systemu jego **kompleksowość**. Kolumnami arkusza objęto wszystkie typy przestępstw i wykroczeń. Taka teza wynika z tego, że każdą grupę przestępstw uzupełniała kolumna o nazwie „inne”, a przedmiotowo nazwane wykroczenia zamykała kolumna o nazwie „różne”²¹. Ponadto w arkuszach rejestrowano trzy rodzaje zdarzeń *kryminalnopodobnych*. Były to: pożary przypadkowe, samobójstwa i nieszczęśliwe wypadki. Oczywiście praktyczne korzyści dla organów ścigania zależały już od stopnia wykrywalności rejestrowanych zdarzeń i ich wiarygodności.
- **Po drugie** – zagadnieniu **wiarygodności** rejestrowanych zdarzeń poświęcono wiele uwagi. Takie traktowanie problemu ścisłości zbioru danych jest kolejną zaletą nowego systemu statystycznego. Od samego początku obowiązywała zasada, zgodnie z którą zameldowane (czyli wykryte) zdarzenie rejestrują tylko te jednostki wykonawcze, które uzyskały informacje pierwotne na ten temat. Chodziło tu o posterunki PP, komisariaty, urzędy śledcze i ich ekspozytury, przy czym rejestracji podlegały tylko informacje sprawdzone. W ten sposób zapobiegano ich dublowaniu przez powtórne rejestrowanie (niejako „na swoje konto”). Z tych powodów Komendant Główny w Rozkazie nr 150 kategorycznie nakazał, że dane dostarczane przez „[...] posterunki, komisariaty, ekspozytury śledcze i ewentualnie urzędy śledcze [...] muszą być stwierdzone dochodzeniem policyjnym”.

W tym samym kierunku szły dalsze zalecenia Komendanta Głównego PP, skoro w Rozkazie nr 742 z dnia 28.02.1938 r. napisał: „Aby unikać na przyszłość pewnego odsetka danych nieprawdziwych w statystyce polecam: [...] 1) po stwierdzeniu, że

²⁰ Z. Piotrowski, *Przestępczość w II Rzeczypospolitej...*, s. 54.

²¹ L. Radzinowicz, *Przestępczość w Polsce w latach 1924–1934...*, s. 14.

przestępstwo nie miało miejsca, natychmiast wysłać sprostowanie; 2) po upływie roku wraz z wykazem przestępczości za dany rok, wszystkie jednostki policyjne przesyłają jednostkom wyższej instancji wykaz sprostowań dokonanych w ciągu ubiegłego roku. Na podstawie tego wykazu poprawia się roczny wykaz przestępczości z danego terenu²².

Z tego widać, że w praktyce tworzenia zbiorów statystycznych stwierdzono jednak „pewien odsetek danych nieprawdziwych”. Stąd decyzja Komendanta Głównego Policji Państwowej, aby temu zapobiec na przyszłość. Na podkreślenie zasługuje tu jeszcze stanowisko autorów zbiorów statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego, którzy w dwóch kolejnych rocznikach napisali, że publikowane zestawy policyjne o przestępczości zawierają „czyny przestępcze będące przedmiotem dochodzeń policyjnych”²³. Jest to wyraz zaufania GUS-u do wiarygodności policyjnej statystyki przestępczości.

- **Po trzecie** – kolejną ważną zaletą omawianej na tym miejscu statystyki była stosunkowo duża jej **szczegółowość**. Przestępstwa, wykroczenia i inne zdarzenia początkowo grupowano w 59 odrębnych kolumnach, po czym rozszerzono je na 65 rubryk. Na rejestrację przestępstw właściwych przeznaczono 52 kolumny, na wykroczenia – 10, a na inne zdarzenia – 3²⁴. Znaczne uszczegółowienie zbioru statystycznego pozwala na łatwiejszą analizę wielu odrębnych typów przestępstw i innych rejestrowanych zdarzeń. Ale trudności pozostały, bo zatarta była granica podziału między niektórymi typami przestępstw, szczególnie w grupie przestępstw skierowanych przeciwko państwu, porządkowi publicznemu i przestępstw tzw. natury politycznej.
- **Po czwarte** – statystyka kryminalna z lat 1922–1934 została **dostosowana do poziomu wykształcenia policjantów** z najniższych ogniw Policji Państwowej. To ważny walor, ponieważ trudności wynikające z niskiego wykształcenia posterunkowych były w praktyce potęgowane różnorodnością przepisów prawnych. Równocześnie funkcjonowały trzy kodeksy karne byłych zaborców (austriacki, pruski i rosyjski). Ponadto wprowadzono wiele szczegółowych aktów materialno-normatywnych i proceduralnych, w postaci zarządzeń, okólników, instrukcji itp. W omawianym okresie wszedł w życie Kodeks karny i wykroczeń z 1932 r. (autorstwa J. Makarewicza), co dodatkowo utrudniało opanowanie nowej problematyki prawnej.

Z tych wszystkich powodów władze policyjne utrzymały przedmiotowe określenie zdarzeń podlegających rejestracji, co pozwoliło na wprowadzenie i utrzymanie ciągłości statystyki przez 13 lat, tj. do czasu wdrożenia nowego ustawodawstwa. Wprowadzono w tym czasie tylko jedną drobną zmianę, która polegała na wyłączeniu z arkuszy statystycznych (w 1929 r.) pojęć: *zameldowano policji* i *wykryty* (chodzi o sprawców) i wprowadzeniu na to miejsce określeń: *wiadomo policji* i *nie wykryto* (także sprawców)²⁵.

²² AAN, Zespół MSW, Zbiór rozkazów KG PP, t. 3, poz. 742.

²³ „Mały Rocznik Statystyczny GUS” 1938, s. 350; tenże za rok 1939, s. 362.

²⁴ L. Radzinowicz, *Przestępczość w Polsce w latach 1924–1934...*, s. 20–23.

²⁵ AAN, Zespół MSW, Zbiór rozkazów KG PP, t. 3, poz. 413, akapit IX, Rozkaz KG PP nr 413 z dnia 8 X 1928 r.

- **Po piąte** – istotną zaletą nowego systemu policyjnej statystyki przestępczości była dość duża liczba przekazywanych **informacji**. Dlatego duża, bo poza danymi o ujawnionych zdarzeniach, w wielu rubrykach notowano w tym systemie także informacje o wykrywalności sprawców czynów karalnych. Umieszczano również częściowe dane o miejscu zdarzenia (pole, las, mieszkanie, kasa) i rodzajach popełnianych przestępstw (fałszerstwa, oszustwa, kradzieże z włamaniem i bez włamania, rozboje, wymuszenia itd.). Wszystko to istotnie przybliżało ustalenie poziomu realnej przestępczości w danym roku i na określonym obszarze.

W tabeli 3 ukazano zbiorczą liczbę przestępstw i wykroczeń w Polsce (w latach 1922–1934) przedstawioną przez L. Radzinowicza.

Tabela 3

**Przestępstwa i wykroczenia w Polsce
w latach 1924–1934 (i ich wskaźniki)**

Table 3

**Crimes and misdemeanors in Poland
in the years 1924–1934 (and pointers)**

Rok	Suma w liczbach bezwzględnych	Wskaźniki dynamiki – 1924 r. = 100%
1924	1 948 586	100,00
1925	1 822 912	93,55
1926	1 755 052	91,09
1927	2 455 680	126,02
1928	2 232 774	114,58
1929	2 358 397	121,03
1930	2 023,192	103,82
1931	1 869 135	95,92
1932	1 945 248	99,82
1933	1 945 248	99,82
1934	2 040 123	104,69

Źródło: L. Radzinowicz, *Przestępczość w Polsce w latach 1924–1934...*, s. 25–26.

Dane zawarte w tabeli 3 jednoznacznie wskazują, że w porównaniu z rokiem 1924 najwyższą dynamikę przestępstw i wykroczeń odnotowano w roku 1927. Procentowy wskaźnik tego wzrostu wyniósł 126,02. Nieco niższy wskaźnik dynamiki był w roku następnym (114,58). Najniższy wskaźnik omawianej tendencji odnotowano w roku 1926 (91,09).

Przedstawione informacje o zbiorczym zestawieniu liczby przestępstw i wykroczeń w Polsce (w latach 1922–1934) zweryfikował Z. Piotrowski, który przeliczył wszystkie wskaźniki na podstawie zachowanych w archiwach kompletnych i oryginalnych arkuszy statystycznych PP z omawianego okresu. Wyniki tej weryfikacji (w uproszczeniu) wyglądają następująco²⁶:

- wg uzupełnionych przez niego danych za rok 1922 i 1923, liczba przestępstw i wykroczeń w roku 1922 została ustalona na poziomie 858 228, a wskaźnik dynamiki wyniósł 44,06, natomiast w roku następnym, odpowiednio, 1 533 310 i 78,72;
- w 1924 r. przestępstw i wykroczeń było mniej o 925;
- w 1925 r. w wyliczeniu Radzinowicza zaniżono liczbę przestępstw i wykroczeń o 1315;
- w 1927 r. zaniżono liczbę przestępstw i wykroczeń o 8996, a wskaźnik dynamiki o 0,52%;
- w następnym roku zniżenie to wyniosło 9013, a wskaźnik dynamiki 1,48%.

Ponadto Z. Piotrowski ustalił w ten sposób jeszcze kilka innych rozbieżności, np. w 1929 r. przestępstw i wykroczeń było mniej o 7175, a wskaźnik dynamiki był niższy o 0,31%.

Nie można przy tym wykluczyć pomyłki Z. Piotrowskiego, który wykonał bardzo żmudną i pracochłonną analizę porównawczą przedstawionych danych liczbowych i procentowych. Rozbieżności wystąpiły w liczbach bezwzględnych, natomiast różnice we wskaźnikach dynamiki mieściły się w granicach 1% /+/-1.

Można jeszcze zaprezentować dane statystyczne dotyczące stanu przestępczości opublikowane w innej książce L. Radzinowicza.

Liczby zawarte w tym zestawieniu zbiorczym dają przybliżony obraz zadań Policji Państwowej na odcinku zwalczania przestępczości. Najmniej przestępstw zarejestrowano w 1925 r. (331 742), a najwięcej w 1934 r. (657 892).

Tabela 4

Zbiorcze zestawienie statystyczne o przestępczości w Polsce w latach 1924–1934

Table 4

Summary statistics on crime in Poland in the years 1924–1934

Rok	Ogólna liczba przestępstw	Rok	Dane ze statystyki policyjnej
1924	364 033	1930	479 017
1925	331 742	1931	531 373
1926	404 654	1932	619 748
1927	450 956	1933	643 720
1928	470 194	1934	657 892
1929	485 937		

Źródło: L. Radzinowicz, *Struktura przestępczości w Polsce*, Warszawa 1937, s. 25.

²⁶ Z. Piotrowski, *Przestępczość w II Rzeczypospolitej...*, s. 63.

Po odjęciu liczby zarejestrowanych w danym roku przestępstw od ogólnej liczby przestępstw i wykroczeń stwierdzonych w danym roku, pozostaje liczba zarejestrowanych wykroczeń. Wykroczenia dominowały w policyjnych statystykach, np. w 1927 r. stwierdzono największą zbiorczą liczbę przestępstw i wykroczeń, która wyniosła 2 455 680, w tym zarejestrowano 450 956 przestępstw (wg wyliczeń L. Radzinowicza, tab. 4). Po odjęciu liczby przestępstw różnica wynosi 2 004 724, co stanowi sumę wykroczeń zarejestrowanych w policyjnych statystykach w 1927 r.

Podsumowanie

Nasuujące się refleksje i wnioski da się streścić w kilku następujących punktach:

1. Mimo licznych mankamentów w organizacji i działaniach Policji Państwowej w Polsce przedwrześniowej zdołano zorganizować sprawny aparat policyjny, który zapewniał społeczeństwu poczucie bezpieczeństwa i efektywnie zwalczał przestępczość.
2. Główny ciężar zadań dotyczących wykrywania i ścigania przestępstw natury kryminalnej spoczywał na barkach służby śledczej, którą powołano jako pion specjalistyczny do walki z przestępstwami.
3. Pierwsze próby opracowania i wcielenia w życie policyjnej statystyki kryminalnej miały miejsce w latach 1919–1920. Podstawę zbiorów stanowiły codzienne raporty policjantów z poszczególnych jednostek wykonawczych, początkowo z sześciu okręgów (1919 r.). Następnie udoskonalono wykazy statystyczne i gromadzono dane ze wszystkich okręgów. Przełom w organizacji statystyki nastąpił w 1922 r. Wówczas odstąpiono od *codziennych raportów*, w to miejsce wprowadzono do użytku kolejny szczegółowy arkusz statystyczny, który prawie bez zmian funkcjonował 13 lat – do 1934 r. Kolejne zmiany nastąpiły w 1935 r.; ich charakterystyka może być przedmiotem rozważań w odrębnej publikacji.

Bibliografia

Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół MSW, Zbiór rozkazów KGPP, t. 1 i 3.

Dworzecki J., *Policja w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2011.

Halicki K., *Policja Polityczna w województwie pomorskim w latach 1920–1939*, Łódź 2015.

Hanausek T., *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Zakamycze 1997.

Kozdrowski S., *Wyszkolenie policyjne w II Rzeczypospolitej*, Kraków 2006.

Landau Z., Tomaszewski J., *Trudna niepodległość. Rozważania o gospodarce Polski 1918–1939*, Warszawa 1978.

Misiuk A., *Przyczynek do dziejów Policji Województwa Śląskiego w latach 1922–1926*, „Zeszyty Naukowe WSO” 1988, nr 3 (62).

- Piotrowski Z., *Przestępczość w II Rzeczypospolitej, wg statystyki policyjnej*, 1986 – praca magisterska niepublikowana.
- Radzinowicz L., *Przestępczość w Polsce w latach 1924–1933. Na podstawie policyjnej statystyki kryminalnej*, Warszawa 1935.
- Radzinowicz L., *Przestępczość w Polsce w 1934 r.*, „Głos Sądownictwa” 1935, nr 7–8.
- Radzinowicz L., *Struktura przestępczości w Polsce*, Warszawa 1937.
- Radzinowicz L., *Wpływ warunków ekonomicznych na przestępczość w Polsce w latach 1928–1934*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1969, t. XXI, nr 2.
- Służba śledcza. Podręcznik dla funkcjonariuszów Policji Państwowej*, oprac.: podinspektor Józef Piątkiewicz, nadkomisarz dr Gabryel Lax i komisarz Józef Jakubiec – wykładowcy I kursu instruktorskiego Głównej Szkoły Policji w Warszawie, Warszawa 1928.
- Szawer B.M., Winberg A.J., *Kryminalistyka*, Warszawa 1949.

Summary

Despite the many flaws in the organization and activities of the national police, this does not change the fact that interwar Poland managed to organize an efficient police apparatus, which gave the public a sense of security and effectively combated social crime. The main burden of tasks relating to the detection and prosecution of criminal offences rested on the shoulders of the investigative services, which was established as a specialized division to fight crime. The first attempts to develop and implement police force crime statistics took place in 1919-1920. The basic sets were the daily reports of police officers from different units, initially with six districts (1919). Then statistical lists were improved and data was collected from all districts. A breakthrough in the organization of statistics came in 1922, which departed from "daily reports". Instead a detailed statistical sheet was used that did not change much for 13 years – to 1934, and subsequent changes occurred in 1935.